

Colloquium 2(54)/2024
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/18coll2024>

WOJNA O „PRAWO DO BYCIA I POZOSTANIA ROSJA”¹

The war for “the right to be and remain Russia”

Nadia Gergało-Dąbek
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: nadia.gergalo-dabek@mail.umcs.pl
ORCID 0000-0003-4065-4511

Streszczenie

Od początku niesprokowanego ataku Federacji Rosyjskiej na niepodległą Ukrainę elity władzy Rosji na różne sposoby uzasadniały powody i cele inwazji, wśród których m.in. „prawo do bycia i pozostania Rosją”. Prezydent FR Władimir Putin wielokrotnie powoływał się na historię, przekonując Zachód o słuszności swoich działań. Według Putina państwo ukraińskie jest sztucznym bytem, gdyż Ukraińcy są z Rosjanami jednym narodem. Istnienie Ukrainy jako odrębnego państwa, w ocenie Kremla, jest historycznym błędem i zagrożeniem dla Rosji, a wojna – jedynym sposobem na naprawienie tego błędu w celu „ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii ukraińskiej”. Ukraina od wieków jest głównym problemem dla Rosji, która uczyniła Ruś Kijowską początkiem swojej państwowości. Podążając na Zachód Ukraina pozbawia Rosji opartej na mitach historycznych legitymizacji państwowości rosyjskiej, zmusza do rewizji mitu założycielskiego i zdefiniowania na nowo swojej tożsamości, dlatego unicestwienie Ukrainy stało się ideą narodową Rosji.

Do niedawna Zachód patrzył na Ukrainę przez rosyjską optykę, w której ukraińska historia nie istniała lub była częścią rosyjskiej, dlatego Zachód nie doceniał zagrożenia wynikającego z twierdzenia Putina o jednym narodzie. Optyka ta nie została poddana gruntownej rewizji i uniemożliwia części decydentom politycznym myślenie o podmiotowości Ukrainy, pokonaniu przez nią Rosji i zwycięstwie. Dla Rosja „prawo do bycia i pozostania sobą” oznacza dalsze utrzymanie na Zachodzie przekonania o jej tysiącletniej historii, w której nie było i nie ma dla Ukrainy miejsca. Odzyskanie własnej historii daje narodowi ukraińskiemu prawo do obrony swojej państwowości i równoprawnej przynależności do światowej wspólnoty narodów.

Słowa kluczowe: rosyjska inwazja, kwestia ukraińska, historia, imperialna tożsamość, legitymizacja władzy rosyjskiej.

Abstract

From the beginning of the unprovoked attack by the Russian Federation on independent Ukraine, the Russian power elites justified the reasons and goals of the invasion in various ways, including “the right to be and remain Russia”. Russian President Vladimir Putin has repeatedly referred to history to convince

---

¹ Cytat z wypowiedzi Władimira Putina.

the West of the rightness of his actions. According to Putin, the Ukrainian state is an artificial entity, because Ukrainians and Russians are one people. The existence of Ukraine as a separate state, in the opinion of the Kremlin, is a historical mistake and a threat to Russia, and war – the only way to correct this mistake in order to “finally settle the Ukrainian question”. Ukraine has been the main problem for Russia for centuries, which made Kievan Rus the beginning of its statehood. Going West, Ukraine deprives Russia of the legitimacy of Russian statehood based on historical myths, forces it to revise the founding myth and redefine its identity, which is why the annihilation of Ukraine has become Russia's national idea.

Until recently, the West viewed Ukraine through a Russian lens in which Ukrainian history either did not exist, or was part of Russian history, so the West underestimated the threat of Putin's one-nation claim. This perspective has not been thoroughly reviewed and prevents some political decision-makers from thinking about the subjectivity of Ukraine, defeating Russia and victory. For Russia, the “right to be and remain itself” means to continue to maintain in the West the belief in its thousand-year history, in which Ukraine has no place. Regaining its own history gives the Ukrainian nation the right to defend its statehood and equal membership in the world community of nations.

Keywords: Russian invasion, Ukrainian question, history, imperial identity, legitimacy of Russian power.

Wprowadzenie

Od początku wielkoskalowej inwazji Rosji przeciwko Ukrainie władze Federacji Rosyjskiej przedstawiały różne argumenty mające przekonać społeczność międzynarodową o zasadności ataku na Ukrainę. Wśród celów ogłoszonej w dniu 24 lutego 2022 roku tak zwanej specjalnej operacji wojskowej początkowo nazywano „demilitaryzację i denazyfikację Ukrainy”, „samoobronę przed zagrożeniami stwarzanymi dla kraju [tj. Rosji]”, „ochronę ludzi” w samozwańczych republikach donieckiej i ługańskiej (Putin, 2022a). Minister spraw zagranicznych FR Siergiej Ławrow mówił, iż celem jest uwolnienie Ukraińców od opresji, by „sami Ukraińcy mogli swobodnie decydować o swojej przyszłości” (BBC News, 2022.04.12), oraz że jest nim „powstrzymanie jakiegokolwiek wojny, która mogłaby wybuchnąć na terytorium Ukrainy lub mogłaby się tam rozpocząć” (Kizilova, 2022.09.07). Po kilku dniach minister obrony narodowej Rosji Siergiej Szojgu oznajmił, że „najważniejsza jest ochrona Federacji Rosyjskiej przed zagrożeniem militarnym ze strony krajów zachodnich, które próbują wykorzystać naród ukraiński do walki z naszym krajem” (BBC News, 2022.04.12). Następnie prezydent FR Władimir Putin poinformował, że „ratowanie ludzi przed ludobójstwem to główny cel operacji specjalnej na Ukrainie” (BBC News, 2022.04.12), mając na myśli mieszkańców Donbasu. Na początku marca 2022 roku prezydent Rosji obarczył winą za bieżące wydarzenia władze Ukrainy: „Dzisiejsi przywódcy w Kijowie muszą zrozumieć, że jeśli będą postępować w tym samym duchu, stawiają pod znakiem zapytania przyszłość ukraińskiej państwowości, a jeśli tak się stanie, będzie to całkowicie na ich sumieniu” (Putin, 2022b).

Po porażce wojsk rosyjskich pod Kijowem i wycofaniu się z północnych regionów Ukrainy jako główny cel inwazji wymieniano wyzwolenie Donbasu (BBC News, 2022.04.12). Jednocześnie zaczęły się pojawiać twierdzenia przedstawicieli rosyjskiego

establishmentu, w których zaprzeczano niektórym wcześniej deklarowanym celom, takim jak np. zmiana władzy w Ukrainie („naszym celem nie jest zmiana reżimu w Ukrainie”; BBC News, 2022.04.12). W kolejnych miesiącach trwania inwazji miały miejsce również inne uzasadnienia, wśród których wypowiedź Władimira Putina na posiedzeniu klubu Wałdaj o tym, że Ukraińcy chronią trzymane w europejskich bankach „narabowane miliardy” (Prezydent Rosji, 2022.10.22), więc, w ocenie prezydenta FR, ukraińscy żołnierze i władze kierują się „ekonomiczną” stroną sprawy.

Nie sposób przytoczyć wszystkich twierdzeń prominentnych polityków i propagandystów rosyjskich tłumaczących powody inwazji z uwagi na ograniczone ramy tekstu i nie jest to zresztą celem niniejszego artykułu. Spośród rozmaitych wypowiedzi przedmiotem analizy uczyniono dwie, które, moim zdaniem, uosabiają istotę rosyjsko-ukraińskiej wojny i są nieodzowne dla zrozumienia jej powodów. Pierwsza z nich pojawiła się 26 lutego o godzinie 8.00 w artykule propagandyisty Piotra Akopowa pt. *Natarcie Rosji i nowego świata (Наступление России и нового мира)* na stronie rosyjskiej państwowej agencji informacyjnej RIA Novosti, który wkrótce został usunięty (kilka portali go przedrukowało i nadal można się z nim zapoznać). Autor oświadczył, że Władimir Putin wziął na siebie „historyczną odpowiedzialność ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii ukraińskiej”, gdyż Ukraina „od zawsze była głównym problemem Rosji” (Akopov, 2022.02.26). Zważywszy na to, że agencja ta przebywa pod ścisłą kontrolą Kremla, opublikowany po dwóch dniach inwazji artykuł można uznać za programowy. Ponadto w artykule powtórzono tezy, które wielokrotnie pojawiały się i nadal są powielane w wypowiedziach elit władzy FR na czele z prezydentem o „rozdzielonym narodzie”, zbieraniu „ziem ruskich”, powrocie Ukrainy w łono Rosji itp. Druga wypowiedź należy do Władimira Putina, który na spotkaniu dotyczącym wsparcia społeczno-gospodarczego dla regionów w połowie marca 2022 roku oświadczył: „Będziemy walczyć o prawo do bycia i pozostania Rosją” (Akopov, 2022.03.16). To sformułowanie prezydenta Rosji, moim zdaniem, zasługuje na głębszą analizę, ponieważ odzwierciedla kulturę strategiczną FR względem Ukrainy.

W pierwszej cytowanej powyżej wypowiedzi zwraca uwagę taki zwrot jak „historyczna odpowiedzialność”, który odsyła odbiorcę do historii, ukazując jej znaczenie oraz „ostateczne rozstrzygnięcie kwestii ukraińskiej” sugerujący, że „kwestia ukraińska” nie jest nowym (autor używa sformułowania „od zawsze”) problemem Rosji (na dodatek – „głównym”) oraz że były wcześniejsze próby jej rozstrzygnięcia. W mojej ocenie te słowa niosą głębszy sens, który wymaga szczegółowej analizy, gdyż jak w soczewce skupiają w sobie kluczowe powody wojny Rosji przeciwko Ukrainie.

Celem artykułu jest przeanalizowanie głównych motywacji i strategii Rosji w kontekście konfliktu zbrojnego z Ukrainą oraz zrozumienie wpływu rosyjskiej rewizji historii, jako narracji, na relacje między tymi krajami. W tym kontekście zadaniem niniejszego opracowania jest dokonanie analizy znaczenia użytego przez prezydenta Putina wyrażenia „prawo do bycia i pozostania Rosją” w kontekście rosyjskiej inwazji

na Ukrainę. W ramach tego celu stawiane są pytania dotyczące zrozumienia tego pojęcia przez Zachód oraz motywacji za nim stojących, włączając w to kwestię „ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii ukraińskiej”. Artykuł dąży do wyjaśnienia, dlaczego Ukraina została uznana przez Rosję za „główny problem” i jak to się łączy z istotą rosyjskości zawartą w analizowanym powiedzeniu Putina. Dodatkowym zadaniem jest podkreślenie znaczenia historii dla legitymizacji działań politycznych oraz pokazanie, w jaki sposób wypaczone postrzeganie historii może wpływać na geopolityczne i kulturowe uwarunkowania konfliktów międzynarodowych. Poprzez analizę relacji Rosji i Ukrainy w kontekście ich historii oraz próbę zrozumienia narastających napięć, artykuł ma na celu dostarczenie kompleksowego spojrzenia na tę problematykę oraz skłonić do refleksji nad konsekwencjami manipulacji historycznych i bezkrytycznego ich powielania przez niektórych przedstawicieli szeroko pojętego Zachodu w kontekście bezpieczeństwa w regionie.

W artykule zastosowano interdyscyplinarne podejście badawcze, które opiera się na analizie treści wypowiedzi polityków rosyjskich, dokumentów oficjalnych oraz artykułów naukowych z zakresu historii, polityki i nauk społecznych. Metody te umożliwiły głębsze zrozumienie kontekstu historycznego oraz współczesnych strategii Rosji wobec Ukrainy. Ponadto, wykorzystano krytyczną analizę dyskursu, aby zbadać narracje propagowane przez Rosję w celu uzyskania wglądu w motywacje i cele polityczne Rosji w konflikcie tożsamościowym z Ukrainą. Oprócz tego artykuł odnosi się także do najnowszych badań i doniesień medialnych, aby uchwycić aktualną dynamikę relacji między Rosją a Ukrainą oraz zmiany geopolityczne w regionie. Dodatkowo w artykule wykorzystano analizę semantyczną z zastosowaniem metodologii analizy tekstu, która pozwoli wyeksponować głębsze znaczenie analizowanych treści. Takie interdyscyplinarne podejście pozwala na kompleksową analizę problematyki i lepsze zrozumienie jej implikacji zarówno dla trwającej obecnie wojny rosyjsko-ukraińskiej, jak i sytuacji międzynarodowej w przyszłości.

Należy odnotować, że znaczenie tzw. kwestii ukraińskiej w dziejach Rosji, m.in. dla rosyjskiej państwowości i tożsamości imperialnej, było przedmiotem zainteresowania takich badaczy jak Mychajło Hruszewski (Grushevskiy, 1907), Lancelot Lawton (Lawton, 1935; Lawton, 1939), Omeljan Pritsak (Pritsak, 1973), Edward Keenan (Keenan, 1994; Kinan, 2001), Aleksiej Miller (Miller, 2013), Andreas Kappeler (Kappeler, 2018), Serhij Plochij (Plokhyy, 2017; Plokhyy, 2019; Plokhyy, 2020) oraz wielu innych. Jednakże niczym niesprowokowany atak Rosji skłania do przeanalizowania tej kwestii przez pryzmat nowych warunków geopolitycznych oraz uzyskanie wglądu w motywacje i cele polityczne Rosji w konflikcie z Ukrainą, jak również ukazanie konieczności rewizji posiadania „wiedzy imperialnej” przez decydentów zachodnich.

Analiza semantyczna terminologii Putina

Analizowanie narracji politycznych, retoryki oraz propagandy wykorzystywanej przez władze Federacji Rosyjskiej przyczynia się do zrozumieniu sposobów, za pomocą których kształtowana i manipulowana jest opinia publiczna, zwłaszcza zachodnia, oraz pomaga w ustaleniu ukrytych motywów, a co za tym idzie – znalezieniu odpowiednich rozwiązań dla zapewnienia bezpieczeństwa i stabilności w regionie w przyszłości.

W mojej ocenie powiedzenie „wojna o prawo do bycia i pozostania Rosją” ma głębsze znaczenie w kontekście zarówno rosyjskiej polityki i narracji wobec Ukrainy, jak i stanu wiedzy o historii Ukrainy. Oznacza ono niedopuszczenie do rewizji tzw. wiedzy imperialnej (E. Thompson, M. Riabczuk), która jest „wytwarzana i rozpowszechniana od wieków przez potężne instytucje imperialne, [oraz] wywarła silny wpływ na zachodnie media, środowisko akademickie, kulturę popularną i opinię publiczną. Nie tylko została zaakceptowana, ale stała się normą” (Riabczuk, 2022, s. 20). „Wiedza imperialna” o Rosji dominowała, jak zauważyła Ewa Thompson, w wielu zachodnich think tankach i instytucjach studiów nad Rosją, które „zamiast dostarczyć wiedzy o jądrze ciemności w Moskwie, były [...] i do pewnego stopnia wciąż są ośrodkami rosyjskiej propagandy (oczywiście są wyjątki)” (Thompson, 2023.03.27).

Analiza semantyczna wyrażenia „prawo do bycia i pozostania Rosją” użytego przez prezydenta Putina w kontekście rosyjskiej inwazji na Ukrainę uzasadniona jest takimi podstawami teoretycznymi jak teoria narracji, teoria dyskursu, semantyka polityczna i kulturowa. Teoria narracji pozwala zrozumieć sposób, w jaki konstruowana jest narracja prezydenta FR w celu przekazywania określonych znaczeń i przekonań. Badanie tego, jak Putin konstruuje narrację o „prawie do bycia i pozostania Rosją” ukazuje jego prawdziwe intencje i cele polityczne. Zastosowanie teorii dyskursu umożliwia analizę tego, jak terminy są używane do kształtowania opinii publicznej i legitymizowania działań politycznych, co może dostarczyć głębszego zrozumienia kontekstu, w którym występuje wypowiedź Putina. Semantyka polityczna z kolei analizuje sposoby, w jakie terminy polityczne są używane, interpretowane i wykorzystywane do budowania narracji oraz uzasadniania działań politycznych. Ważne jest również uwzględnienie semantyki kulturowej, gdyż wyrażenie „prawo do bycia i pozostania Rosją” odnosi się do kulturowych i historycznych wyobrażeń Rosji jako państwa, co pozwala na zrozumienie głębszych konotacji tego wyrażenia.

Na podstawie analizy kluczowych terminów i ich relacji można wywnioskować o semantycznym znaczeniu powiedzenia i jego istotności w danym kontekście. W tym celu należy wyodrębnić i przeanalizować kluczowe słowa w przytoczonym powiedzeniu Putina, które są istotne dla jego semantycznego znaczenia. Słowo „wojna” wskazuje na konflikt zbrojny lub walkę, która może być zarówno fizyczna, jak i symboliczna. W kontekście tego powiedzenia odnosi się do konfrontacji lub rywalizacji o przetrwanie

Rosji jako państwa i narodu. „Prawo do bycia i pozostania” odnosi się do istnienia Rosji jako suwerennego państwa oraz kontynuowania swojego istnienia jako odrębnego bytu politycznego, kulturowego i narodowego w dotychczasowej postaci. To podkreśla dążenie do zachowania tożsamości narodowej Rosji tak, jak ją rozumie prezydent tego kraju. Ostatnie słowo odnosi się do samej Rosji jako państwa, narodu i kultury i wskazuje na to, że jest to konflikt egzystencjalny, dotyczący samej istoty Rosji jako bytu politycznego i narodowego.

Wyrażenie „wojna o prawo do bycia i pozostania Rosją” jest potężnym narzędziem retorycznym, uzasadniającym inwazję i mobilizującym społeczeństwo rosyjskie, gdyż:

- sugeruje, że istnieje realne zagrożenie dla samej egzystencji Rosji jako państwa i narodu. To podkreśla powagę sytuacji i mobilizuje społeczeństwo do obrony własnej tożsamości i suwerenności;
- odwołuje się do retoryki obronnej, sugerując, że Rosja broni się przed obcymi wpływami i siłami zewnętrznymi, które mogą zagrażać jej istnieniu. To umożliwia władzom rosyjskim uzasadnienie działań agresywnych jako koniecznych do ochrony państwa;
- może budzić silne emocje wśród społeczeństwa rosyjskiego, ponieważ odnosi się do kwestii tożsamości narodowej, co ma celu skonsolidować społeczeństwo wokół tzw. specjalnej operacji wojskowej wobec Ukrainy;
- potwierdza głęboki konflikt ideologiczny między Rosją a Ukrainą. Odnosi się to do długotrwałych sporów o historię, tożsamość narodową i przynależność geopolityczną, co nie rokuje stabilnością i bezpieczeństwem nawet po zakończonej wojnie w przyszłości.

Powyższa analiza semantyczna ukazuje głębokie znaczenie i wagę związane z tymi słowami prezydenta Putina, podkreśla ideę, że Rosja ma historyczne i kulturowe prawa do dominacji nad Ukrainą. Jest to istotne dla zrozumienia rosyjskiego podejścia do relacji z Ukrainą, dla wyjaśnienia agresywnych działań Kremla wobec tego kraju. Sformułowanie to sugeruje, że Rosja prowadzi wojnę nie tylko o terytorium czy przeciwko rozszerzeniu NATO, lecz o swoją tożsamość narodową, którą ściśle wiąże z utrzymaniem wpływu na Ukrainę. Putin używa tego sformułowania, aby uzasadnić agresywne działania Rosji i przedstawiając je jako konieczność dla zachowania rosyjskości i przetrwania państwa.

Interpretacja inwazji przez Zachód

Wielkoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę zaskoczyła wspólnotę międzynarodową, jak również zaskoczył ją zaciekły opór Ukrainy i swoiste pospolite ruszenie, które ogarnęło społeczeństwo ukraińskie w nierównej walce z najeźdźcą. I chociaż przywódcy krajów zachodnich i społeczność międzynarodowa niejednokrotnie była już zaskakiwana przez

Ukraińców (m.in. w 1991 r. podczas wystąpienia – wbrew namowom Geорга H. W. Busha – z ZSRR i odzyskania niepodległości, w 2004 r. podczas pomarańczowej rewolucji w obronie demokracji i wolnych wyborów oraz w 2013 r. podczas rewolucji godności w obronie europejskiego kierunku rozwoju), nadal pojawiały się głosy o narodzinach narodu ukraińskiego, który czyni opór narodowy wobec imperializmu rosyjskiego.

Część przywódców państw zachodnich i środowiska międzynarodowego, nie bez wpływu narracji rosyjskiej, twierdziła, że jednym z głównych powodów inwazji Rosji na Ukrainę jest zapobieżenie wejściu Ukrainy do NATO. Viktor Orban uważa, że granica Rosji z Ukrainą nie może być granicą z NATO, gdyż będzie to oznaczało natychmiastową wojnę (Polskie Radio24, 2023.08.30). Przywódca Węgier zdaje się nie dostrzegać, że to inwazja Rosji skłoniła Ukrainę do zbliżenia z sojuszem północnoatlantyckim, gdyż co najmniej od 2008 roku stanowisko m.in. Francji (TASS, 2016.06.16) i Niemiec nie dawało Ukrainie szans na taką perspektywę. Mało tego, aby zapobiec wielkoskalowej inwazji kanclerz Olaf Scholz tuż przed atakiem Rosji zapewnił Putina, że w ciągu najbliższych 30 lat Ukraina nie wejdzie do NATO (Sholts, 2022.08.22). Z kolei były amerykański prezydent Donald Trump na początku sierpnia 2022 roku proponował: „[A]by uniknąć wojny, Ukraina musi zrezygnować z Krymu i NATO” (Ukrayins’ka prawda, 2022.08.01), mimo że przed aneksją Krymu, gdy prezydentem Ukrainy był człowiek Putina – prorosyjski prezydent Wiktor Janukowycz, który publicznie wyrzekł się aspiracji wejścia do NATO. Ponadto za wejściem opowiadało się zaledwie 18% obywateli Ukrainy (Slovo i Dilo, 2021.08.24). Niemniej, jak zauważył prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełeński, „polityka ustępstw wobec Rosji” (Radio Svoboda, 2022.04.03) i brak perspektyw ze strony przywódców m.in. Niemiec i Francji dla wejścia Ukrainy i Gruzji do NATO nie powstrzymały Rosji przed atakiem na te państwa, wręcz przeciwnie, Putina ośmieliła bezkarność za inwazję na Gruzję w sierpniu 2008 roku. W odpowiedzi na to była kanclerz Niemiec Angela Merkel uznała jednak za słuszne odrzucenie perspektywy przyjęcia Ukrainy do NATO na szczycie w Bukareszcie w kwietniu 2008 roku (Lebedeva, 2022.04.04).

Z powyższego wynika, że inwazja Rosji na Ukrainę, która zaczęła się w 2014 roku od aneksji Krymu, nie była sprowokowana perspektywą wejścia Ukrainy do NATO. Zresztą, jak podsumował Timothy Snyder, „[o]ficyjalna Moskwa już dawno przestała nawet udawać, że wojna w Ukrainie ma jakiś związek z NATO” (Snyder, 2022a).

Należy zauważyć, że wielu decydentów politycznych krajów zachodnich nie było przygotowanych na taki rozwój wydarzeń, m.in. z powodu „katastrofalnie błędnej interpretacji” oraz „jednowymiarowego odczytywania kremlowskiej polityki” nie uwzględniającego historii (Kalb, 2017, s. 13–14). Panujący w dyskursie publicznym i nierzadko akademickim dotychczasowy paradygmat historyczny oparty na rosyjskich imperialnych cliché uniemożliwia zrozumienia zachowania Rosji tak na arenie wewnętrznej, jak i w stosunkach międzynarodowych. Wielu przywódców państw zachodnich nie zawsze jest świadomych rzeczywistych powodów rosyjskiej inwazji, gdyż

patrzą na Rosję, jak zauważył już sto lat temu angielski pisarz i publicysta pochodzenia polskiego Joseph Conrad, „swoimi oczami” (Conrad, 1999). Zachodowi „wydaje się, że jest w stanie przewidzieć kolejne ruchy, jakie wykona Wschód, lecz za każdym razem jest zaskoczenie. Bo to są dwa światy, które się w żaden sposób nie przenikają” (Polskie Radio24, 2024.02.24), przekonuje Joanna Skolik.

Po drugie, w państwach szeroko pojętego Zachodu nadal brakuje rozumienia historycznego znaczenia Ukrainy dla Rosji i jej imperialnej tożsamości, mimo iż niejednokrotnie w dziejach wpływała ona na bieg historii. Już w 1916 roku niemiecki historyk i publicysta Paul Rohrbach niebezzasadnie stwierdził, że klucze do Moskwy znajdują się w Kijowie: „kto ma Kijów, może obezwładnić Rosję”, „bez Ukrainy Rosja nie jest Rosją” (Rohrbach, 1916, s. 49, 52). Z kolei brytyjski dziennikarz Lancelot Lawton występując przed Komisją Anglo-Ukraińską przy Izbie Gmin w dniu 29 maja 1935 r. powiedział: „Głównym problemem dzisiejszej Europy jest problem ukraiński. Duże zainteresowanie tym krajem wynika z jego wpływu na pokój i dyplomację w Europie [...] Większość ludzi nie rozumie, jak głęboko zakorzeniona jest tutaj przyczyna europejskich konfliktów całego pierwszego ćwierćwiecza” (Lawton, 1935, s. 5). Wypowiedzi takich polityków jak Donald Trump, Victor Orban, Robert Fico czy Aleksandar Vučić świadczą o tym, że wygłoszone przez Lawtona prawie 90 lat temu słowa są wciąż aktualne.

Po trzecie, część decydentów politycznych i osób znanych i wpływowych (jak np. Gérard Depardieu² czy Elon Musk (RP.pl, 2022.10.03), na Zachodzie patrzy na Ukrainę oczami Rosji, odmawiając jej podmiotowości. W zachodnim dyskursie publicznym i nierzadko naukowym ukraińska historia z reguły istnieje jako część rosyjskiej. Francuski historyk Daniel Beauvois pisał, że większość Francuzów nadal czerpie wiedzę z podręczników do historii, w których przedstawiona jest narracja rosyjska, gdzie Ukrainy prawie nie ma, a politycy francuscy „wciąż przywiązani są do obrazu Ukrainy nierozzerwalnie połączonej z Rosją” (Beauvois, 2014, s. 28). Niemiecki historyk Karl Schlögel z kolei zauważył, że nie tylko w Niemczech „wciąż nie ma świadomości, że Ukraina to duży kraj o długiej historii, w którym przeplata się wiele różnych kultur” (Tregub, 2019.12.14). W ocenie tego historyka „w świadomości europejskiej obraz Ukrainy zawsze był determinowany przez «rosjocentryzm», i była ona postrzegana jako peryferia, prowincja, coś drugorzędnego, a nigdy jako niezależny podmiot polityczno-historyczny z własną historią” (Shlegel, 2017, s. 12). Jednakże nie tylko politycy i społeczność międzynarodowa patrzy na Ukrainę przez optykę rosyjską, ale również badacze, co przyznaje inny historyk francuski – Alain Besançon³. Badaczka Ewa Thompson

---

² Por.: „I love Russia and I love Ukraine, which is part of Russia” (Radio Free Europe, 2022.04.01).

³ Vide: „[...] człowiek specjalizujący się w historii Rosji napotyka na literaturę, w której Ukraina jest dziwnie nieobecna. [...] Klasyki rosyjskiej historii traktują Ukrainę jako część niepodzielnej Rosji, jako ziemię nierozzerwalnie z nią złączoną. [...] Przez długi czas [...] ro-

zwraca uwagę na to, że do amerykańskich studentów wiedza o Europie Środkowej i Wschodniej, w tym o Ukrainie, dociera z rosyjskich źródeł, które skazują na niewiedzialność: „Ukraina jest [...] postrzegana jako starożytna prowincja Rosji, która pod wpływem swojego zachodniego sąsiada zaczęła udawać, że jest odrębnym narodem” (Thompson, 2015, s. 16).

W rozumieniu Putina „prawo do bycia i pozostania Rosją” w tym kontekście oznacza utrzymanie dotychczasowej „niewiedzialności” Ukrainy i postrzeganie jej jako części „rosyjskiego świata” i strefy wyłącznych wpływów Rosji. Przejawem takiego postrzegania jest stanowisko profesora Damjana Krnjevic-Miskovic’a, który stwierdził: „prawda jest taka – jakkolwiek niewygodnie to przyjąć – że Ukraina była i pozostaje przedmiotem relacji mocarstwowych, a nie podmiotem porządku międzynarodowego” (Krnjevic-Miskovic, 2022.06.03).

Główne argumenty, którymi posługuje się Putin, aby usprawiedliwić swoją agresję, mają charakter historyczny. W niedawnym dwugodzinnym wywiadzie dla Tuckera Carlsona (Carlson, 2024.02.06), który w ciągu kilku dni obejrzało prawie 16 mln osób, prezydent Rosji ćwierć czasu poświęcił wypaczaniu historii Ukrainy i przekonywaniu, że jest ona sztucznym państwem. Rosja stale uzasadnia łamanie prawa międzynarodowego rosyjskimi mitami historycznymi, które zostały niejednokrotnie zdekonstruowane m.in. przez takich historyków jak Edward Keenan (Kinan, 2001), Omeljan Pritsak (Pritsak, 1973), Andreas Kappeler (Kappeler, 2018) czy Serhij Płochij (Płokhiy, 2017). Jednakże miliony osób w ślad za Tuckerem Carlsonem i Elonem Muskem, nadal bezkrytycznie będą powielać rosyjską wiedzę imperialną. Karl Schlögel tłumaczy to „konsekwencją utrwalenia poglądu na imperium – najpierw rosyjskie, a potem sowieckie” (Shlegel, 2017, s. 12).

Brak zrozumienia ze strony znacznej części przywódców zachodnich, badaczy, ekspertów i wspólnoty międzynarodowej znaczenia Ukrainy dla Rosji w ujęciu historycznym, kulturowo-cywilizacyjnym i tożsamościowym skutkuje błędną oceną motywów i celów Rosji w tej wojnie, a co za tym idzie, proponowaniem niewłaściwych rozwiązań, jak np. ze strony Henry’ego Kissingera czy premiera Słowacji Robert Fico, by Ukraina oddała Rosji część swojego terytorium (The Telegraph, 2022.05.23; Belsat, 2024.01.22), lub by zrezygnowała z aspiracji euroatlantyckich (TASS, 2022.12.09). Intelktualną odpowiedzialność za swoistą „ślepotę” (Pacuła, 2022.08.25) i „geograficzną krótkowzroczność” (Tregub, 2019.12.14) Zachodu wobec Ukrainy ponoszą również środowiska akademickie. Zdaniem Ewy Thompson, „[w] krajach NATO prawie każdy wydział slawistyki na uniwersytetach jest komórką pracującą na rzecz Rosji” (Thompson, 2022.03.22).

---

syjska historiografia, pisana w językach obcych, ulegała magnetycznej sile rosyjskiego centrum państwowego. [...] Moje zainteresowanie Ukrainą wyniknęło jednak z uświadomienia sobie faktu, że Ukraina jest kluczem i warunkiem istnienia rosyjskiego imperializmu” (Besançon, 2004, s. 7).

Źródło legitymizacji państwa rosyjskiego

Jak zauważył ukraiński historyk, etnograf i działacz społeczny Mychajło Drahomanow, „polityka potrzebuje historii, tak jak medycyna potrzebuje fizjologii” (Drahomanov, 1970, s. 428). Zwrócenie się ku historii nie jest czymś wyjątkowym, albowiem narracja historyczna jest obecna w polityce większości (jeśli nie wszystkich) państw narodowych, jednakże rosyjska specyfika polega na tym, że oparta na mitach historia stała się głównym źródłem uzasadnienia istnienia imperium i legitymizacji władzy.

Znaczenie historii w życiu politycznym Rosji szczególnie wzrosło w połowie lat 2000-ch i w latach 2012-2013, a zwłaszcza po 2014 r., co znalazło odzwierciedlenie m.in. w przemówieniach prezydenta Putina (Pakhalyuk, 2018). W styczniu 2012 roku Władimir Putin napisał artykuł pt. *Rosja: kwestia narodowa* (Putin, 2012), w którym stwierdził, że „historyczna Rosja” ukształtowała się w XVIII wieku, „ZSRR był w rzeczywistości historycznie wielką Rosją”, a jego rozpad był rozpadem Rosji.

W odróżnieniu od Ukraińców, którzy traktowali upadek Związku Sowieckiego jako odzyskanie swojego państwa, Rosjanie odebrali to jako utratę. W tym świetle poparcie większości społeczeństwa rosyjskiego (85%) (Vtsiom Novosti, 2022.12.29) dla tak zwanej specjalnej operacji wojskowej świadczy o tym, że Putin jest nie tylko uosobieniem reżimu, ale też wyrazicielem oczekiwań Rosjan w sprawie przywrócenia ich utraconego państwa – „tysiącletniej Rosji”. Według prezydenta FR, cywilizacji rosyjska została skrzywdzona, gdyż rozpad ZSRR był największą katastrofą geopolityczną XX w. i niesprawiedliwością dziejową, którą należy naprawić poprzez ponowne zjednoczenie „odwiecznych ziem rosyjskich” (*исконно русских земель*) (Vystupleniye na Parade..., 2019). We wspomnianym artykule Putin powołuje się na swojego ulubionego filozofa Iwana Iljina, którego często cytuje w najważniejszych przemówieniach i wskazuje jako największy autorytet (Snyder, 2019, s. 31). W jego dziełach znajdujemy klucz do rozumienia polityki rosyjskiej w okresie rządów Putina. To właśnie Iwan Iljin napisał: „Aby wyobrazić sobie Rosję w stanie [...] długotrwałego szaleństwa, wystarczy wyobrazić sobie los «Niepodległej Ukrainy»” (Il'in, 2007, s. 89).

Po zapoznaniu się z fachową literaturą, jak twierdzi rosyjska politolożka Lilia Szewcowa, Władimir Putin „zdał sobie sprawę, że bez Ukrainy trudno jest potwierdzić legitymizację zarówno rosyjskiego prawosławia, jak i państwa rosyjskiego, które rzekomo bierze swój początek z Rusi Kijowskiej” (Tchernyshev, 2014.09.17). Rosja wywodzi swoją ciągłość imperialną od Rusi Kijowskiej i w niej upatruje kolebki „cywilizacji rosyjskiej” oraz kluczowego składnika swojej tożsamości. W ocenie Oksany Zabuzko, wraz z utratą Kijowa Federacja Rosyjska traci „chrześcijański paszport”, gdyż nie miała ona ni daty chrztu, ani metropolii, póki w XVII wieku nie zawładnęła kijowską (Zabuzhko, 2022, s. 150). Mit o pochodzeniu rosyjskiej państwowości kształtował się na przestrzeni kilku wieków i jest ściśle związany z Kijowem, w którym pochowany jest założyciel Moskwy, a sama historia Moskwy jest pochodną historii

Kijowa. Jak zauważa Serhij Płochij, „mit Rusi Kijowskiej stał się kamieniem węgielnym ideologii państwa moskiewskiego w trakcie jego ewolucji od zależności mongolskiej do suwerennego kraju, a później cesarstwa. Panującej dynastii, legitymizującej swoje rządy pochodzeniem od kijowskich książąt, trudno było później zrezygnować z tego mitu założycielskiego” (Plokhyy, 2019, s. 37).

Aby podkreślić swoje roszczenia do spuścizny Rusi Kijowskiej, w Moskwie w 2016 roku na rozkaz Putina wzniesiono pomnik Włodzimierza Wielkiego – chrzciciela Rusi, który jest większy od pomnika założyciela Moskwy Jurija (Jerzego) Dołgorukiego, prawnuka księcia kijowskiego Jarosława Mądrego. W ocenie historyka Serhija Płochija, „trzeba mieć jednak dość specyficzne rozumienie historii Rusi Kijowskiej, żeby wyrazić zgodę na ustawienie w samym centrum Moskwy pomnika temu, który sprawował władzę w mieście będącym obecnie stolicą sąsiedniego państwa” (Plokhyy, 2020, s. 73).

Z Kijowa wywodzi początek swojej państwowości również Ukraina. Symbolicznym i ważnym elementem walki o przywrócenie ciągłości historycznej przez Ukrainę było ustanowienie przez prezydenta Wołodymyra Zełeńskiego święta państwowości ukraińskiej w dniu chrztu Rusi, 28 lipca (Prezydent Ukrainy, 2021.08.24).

Jesteśmy spadkobiercami państwowości, która istniała ponad tysiąc lat temu i zaczynamy obchodzić Dzień Państwowości Ukraińskiej. Za jego początek uważamy rok założenia Kijowa – stolicy Rusi Kijowskiej-Ukrainy, który nie na próżno nazywany jest miastem, w którym wszystko się zaczyna. Tu zaczęła się nasza państwowość. Narodziny naszej państwowości będziemy świętować w dniu rozkwitu naszej państwowości – w dniu chrztu Rusi Kijowskiej – Ukrainy. (Prezydent Ukrainy, 2021)

Minister Spraw Zagranicznych FR Siergiej Ławrow zarzucił Ukrainie próbę „prywatyzacji” Dnia Chrztu Rusi (Brovchenko, 2021.08.25). W odpowiedzi na to Dmytro Kułeba, minister spraw zagranicznych Ukrainy, stwierdził, że „w przeciwieństwie do Rosji, Ukraina nie musi niczego prywatyzować, gdyż jest na swojej ziemi od tysiąca lat i na niej pozostanie. To Rosja przychodzi na cudzą ziemię, próbując przywłaszczyć ją, jej historię i kulturę” (Dzerkalo tyzhnya, 2021.08.26). Kułeba przypomniał, że Moskwa nie po raz pierwszy próbuje uchodzić za centrum historyczne, ale „nie ma dwóch Kijówów”. „Jest jeden Kijów, i to jest ukraiński Kijów, i to jest stolica państwa ukraińskiego, które od samego początku było stolicą dawnej Rusi” (Dzerkalo tyzhnya, 2021.08.26).

Historia, która w Rosji od czasów carskich nieprzerwalnie była pod ścisłym nadzorem władz, jest nieodzowna do zrozumienia rosyjskiej inwazji na Ukrainę. W ciągu kilku wieków Rosji udało się przekonać świat o swoim prawie do dziedzictwa Rusi Kijowskiej tym, że wcześniej zaczęła eksploatować ten temat i rozwijać go naukowo, wcześniej trafiła z tym zagadnieniem na europejskie forum historyków. Ukraińcy spóźnili się z upomnieniem o swoją spuściznę prawie o sto lat, stając w obliczu zawłaszczenia ich przestrzeni intelektualnej przez historiografię rosyjską powielaną w różnych językach i państwach. Ukraińscy naukowcy – historycy, etnografowie, językoznawcy,

archeolodzy i ich przodkowie – byli eksterminowani, zabijani i torturowani w okresie panowania Imperium Rosyjskiego a następnie ZSRR, ponieważ artefakty i informacje, które znajdowali, badali i opisywali, wskazywały, że Ruś-Ukraina jako odrębny od Moskwy-Rosji byt trwała setki lat przed Leninem i na długo przed Moskwą.

W ZSRR powołano specjalną tajną komisję z 20 członków pod nadzorem centralnego organu władz bezpieczeństwa do tworzenia historii według określonej narracji, a archiwa kontrolowało NKWD. Zmieniano podręczniki, opisy muzealne i nawet bajki dla dzieci. Nie przez przypadek też z okupowanych obecnie przez FR regionów ukraińskich wywożone są zbiory muzealne, artefakty i archiwa. Prezydent Stanów Zjednoczonych Joe Biden stwierdził, że Władimir Putin „nie tylko próbuje przejąć Ukrainę, ale naprawdę próbuje wymazać kulturę i tożsamość narodu ukraińskiego – atakując szkoły, żłobki, szpitale, muzea” (The Washington Post, 2022.05.27).

Wprowadzenie jakichkolwiek zmian podważających rosyjską wykładnię historii zawsze wywoływało i nadal wywołuje w Rosji, podobnie jak wcześniej w Imperium Rosyjskim i ZSRR, olbrzymi opór, który nie zniknął to nawet po rozpadzie ZSRR. W 2009 roku Kreml wydał dekret, aby zapobiec, jak wyjaśnił, wszelkim próbom fałszowania historii i szkodenia interesom Rosji (Ukaz Prezidenta RF, 2009.05.15) oraz powołał odpowiednią komisję. W tym kontekście bardzo wymowne są sankcje, które Rosja wprowadziła przeciwko amerykańskiemu historykowi Timothy’emu Snyderowi (Snyder, 2022a) w odpowiedzi na jego kurs lekcji o historii Ukrainy, który został wyłożony w otwartym dostępie (Snyder, 2022b) i wzbudził wielkie zainteresowanie. Ten kurs obala rosyjskie mity historyczne będące podstawą inwazji.

Rosyjski „kompleks Ukrainy”

Parafrazując Juliusza Mieroszewskiego można powiedzieć, że Rosja od zawsze miała „kompleks ukraiński”. Problem z Ukrainą zaostrzył się w momencie, gdy ta zaczęła tworzyć własną odrębną historię najpierw w 1991 roku, następnie za pomocą rewolucji w 2004 i 2013/2014 latach. Według prezydenta Putina „krwawy antypaństwowy zamach stanu” z 2014 roku doprowadził do obecnych „tragicznych wydarzeń”, a działania Rosji tylko przyspieszyły niektóre „nieuniknione procesy”(Prezydent RF, 2022.10.22). Zdaniem ideologa euroazjatyizmu i kremlowskiego filozofa Aleksandra Dugina, dopiero w 2014 r. Putin „zaczął naprawdę walczyć o Ukrainę” (Dugin, 2015, s. 18). Można powiedzieć, że od tego momentu „Ukraina stała się główną ideą dla Rosji, a jej przejęcie i utrzymanie w swojej orbicie umieszczono w centrum agendy rosyjskiej” (s. 13). Obecnie ma miejsce „najnowsza odsłona rosyjskiej polityki wynikającej z rosyjskiej kultury strategicznej, ze sposobu myślenia rosyjskiej elity, z postrzegania siebie i wschodniosłowiańskich sąsiadów jako elementów jednej wspólnej przestrzeni historyczno-kulturowej” (Plokhyy, 2019, s. 417).

Władimir Putin, który, jak zauważył prezydent Francji, godzinami przepisuje historię (Rose, 2022.02.10), za głównego bohatera historii uważa wyłącznie państwo, a nie naród. Skoro państwo o nazwie „Ukraina” przez kilka wieków nie istniało, to, zdaniem Putina, jego pojawienie się jest „historycznym nieporozumieniem”. W związku z powyższym jedyny spójny przekaz o Ukrainie, który można zaobserwować w wypowiedziach elit władzy FR co najmniej od 2008 roku, dotyczy rzekomej historycznej bezpodstawności i bezprawności państwa ukraińskiego. Na szczycie NATO w Bukareszcie w 2008 r. rosyjski prezydent oświadczył, że Ukraina jest sztucznym tworem i większość jej ziem historycznie należy do Rosji (UNIAN, 2008.04.18). Kanclerz Olaf Scholz usłyszał od prezydenta Rosji, że „Ukraina i Białoruś nie powinny być odrębnymi państwami” (Sholts, 2022.08.22). Nie sposób nie wspomnieć też o artykule Putina pt. *O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców*, który ukazał się w lipcu 2021 roku, i na rozkaz ministra obrony FR Siergieja Szojgu stał się obowiązkowym tematem na zajęciach wojskowo-politycznych w armii rosyjskiej (Nastoyashcheye vremya, 2021.07.16). Z kolei na kilka dni przed wielkoskalową inwazją Putin stwierdził, że Ukraina nie istniała i że stworzył ją Lenin (Putin, 2022c). Te oraz tym podobne liczne wypowiedzi Putina o Ukrainie wywoływały i wywołują zdziwienie w środowisku międzynarodowym, jednak daleko nie zawsze spotykały się ze stanowczą reakcją. Jak zauważył Mykoła Riabczuk, „bez względu na to, jakie kłamstwa będą opowiadali Putin i Siergiej Ławrow, media międzynarodowe automatycznie upowszechniają je na całym świecie, zachęcając wszystkich do poważnego ich potraktowania i poważnej dyskusji, zamiast od razu nazywać hucpą, a kłamców kłamcami” (Riabczuk, 2022, s. 21).

„Wymazywanie Ukrainy”

Nieco ponad sto lat temu uczonego pochodzenia ukraińskiego i jeden z założycieli Akademii Nauk Ukrainy Wołodymyr Wernadskyj (Wiernadski) stwierdził: „kwestia ukraińska” w dyskursie rosyjskim „jest tak stara, jak pojawienie się ukraińskiego elementu etnograficznego w składzie Państwa Moskiewskiego” (Vernads’kyy, 2011, s. 218). „Kwestia ukraińska”, którą ostatecznie zamierzał rozstrzygnąć Putin, stanowi problem od czasów inkorporacji ziem ukraińskich przez Moskwę, przejęcia nazwy „Ruś” w greckim brzmieniu, zawłaszczenia całego dziedzictwa Rusi Kijowskiej i przekształcenia się Moskwy w Imperium Rosyjskie. Do 1674 r. Ukraińcy uważali Moskowitów za obcych (NB: negocjowali z nimi treść umowy perejaśławskiej z udziałem tłumaczy), jednak przez kolejne ponad 300 lat Rosja (Imperium Rosyjskie, ZSRR) stosowała różne metody „rozstrzygnięcia kwestii ukraińskiej”, takie jak rusyfikacja, asymilacja, indoktrynacja mitem o „bratnich narodów”, wynarodowienie, przesiedlenia, terror, łagry, *elitocide*, ludobójstwo, zakazywanie języka i kultury, a nawet samej nazwy „Ukraina” i „Ukraińiec”, by pozbawić Ukraińców własnej historii i tożsamości i przekonać świat, że Ukraińcy z Rosjanami są jednym narodem. „Nic dziwnego – zsyntezował Lancelot

Lawton w 1935 roku – że do tej pory tak mało mówiono o tym kraju: uciskowi narodu ukraińskiego nieustannie towarzyszył zakaz używania słowa «Ukraina» i ukrywanie nawet samego istnienia Ukraińców” (Lawton, 1935, s. 5).

Wpływowy doniedawna rosyjski polityk, twórca pojęcia „suwerennej demokracji” i nieformalny kurator samozwańczych donieckiej i ługańskiej republik Władisław Surkow na dwa lata przed inwazją Rosji na Ukrainę stwierdził: „Jedyną metodą, której skuteczność na kierunku ukraińskim udowodniła historia, jest przymuszanie do braterskich stosunków siłą. Nie sądzę, by została wynaleziona jakaś inna metoda” (Surkov, 2020). Surkov tym samym przyznał, że za każdym razem, gdy naród ukraiński sprzeciwiał się stosunkom „braterskim” z Rosją, jedynie za pomocą siły udawało się go złamać. Oderwanie się Ukrainy będzie ciosem w teorię o „bratnich narodach słowiańskich” (Ukrayins’ka prawda, 2018.11.26).

W trwającej wojnie Rosja walczy „o prawo do bycia i pozostania sobą” posługując się tymi samymi metodami, co 50, 100, 200 czy 300 lat temu. Jak pisał Conrad, tak jak „tygrys nie potrafi zmienić pręg na swojej skórze ani lampart cętek” (Conrad, 1999, s. 9), tak i Rosja pozostaje niezmienna w swojej imperialnej naturze. To „wymazywanie Ukraińców z powierzchni ziemi” zostało, zdaniem Lawtona,

przeprowadzone z takim powodzeniem, że dla większości świata Ukraina pozostała tylko w poezji i legendach; zawsze i niezmiennie wierzone, że jeśli kiedyś gdzieś istniała, to dawno została pochowana na cmentarzu narodów zmarłych i zapomnianych. To, że w dobie wysoce rozwiniętej komunikacji i wybitnych osiągnięć intelektualnych można stworzyć złudzenie, że potężny, żywy naród nigdy nie istniał, a jeśli istniał, to zniknął kilkaset lat temu, może się to wydawać niewiarygodne. (Lawton, 1939, s. 5–6)

Podobnie do rozprawienia się Adolfa Hitlera z „kwestią żydowską”, „ostatecznemu rozstrzygnięciu kwestii ukraińskiej” przez Putina towarzyszy odczłowieczanie Ukraińców, co nie jest niczym nowym w historii. Obecnie nazywani są oni „nazistami” czy „faszystami”, wcześniej nazwiskami tych, którzy walczyli o niezależność od Rosji – „mazepycami” (od Iwana Mazepy), „petlurowcami” (od Symona Petlury), „banderowcami” (od Stepana Bandery), a podczas Wielkiego Głodu, jak przypomina autorka książki *Czerwony Głód* Ann Applebaum, nazywano ich „kułakami” (Applebaum, 2022).

Warto odnotować, że obecne brutalne wymazywanie Ukraińców, ich kultury, architektury, muzeów, teatrów czy bibliotek z powierzchni ziemi przez Rosję nie wywołuje w środowisku zachodnim, w tym akademickim, takiego oburzenia, jak apele o bojkot kultury rosyjskiej podczas wojny.

Bolivar dwóch nie uniesie

Zważywszy na to, że fundamentalnym źródłem aksjologicznej legitymizacji polityki władz Rosji jest historia, jej rewizja grozi utratą tej legitymizacji. Ponieważ głównym

winowającą rewizji jest Ukraina, „Rosja staje się sobą tylko przez unicestwienie Ukrainy” (Snyder, 2022.04.28). Każdy przywódca na Kremlu rozumiejąc znaczenie Ukrainy i wywodząc od niej początek swojej państwowości będzie się starał za wszelką cenę pozbawić Ukrainę suwerenności i podmiotowości. Zrezygnować z Ukrainy i imperialności nie są w stanie nie tylko elity władzy, ale też spora część opozycji rosyjskiej. Lilia Szewcowa wyraziła przekonanie, że „po utracie Ukrainy autokratyczna Rosja traci swoją legitymację historyczną w postaci Rusi Kijowskiej, którą rosyjska władza sprywatyzowała, odebrała Ukraincom i uważa za swoją «kolebkę». W końcu Kreml będzie musiał przepisać rosyjską historię, która jest całkowicie fałszywa i podrobiona” (Tchernyshev, 2014.09.17). Uważany za jednego z najbardziej konsekwentnych wykrywaczy kłamstw rosyjskich francuski historyk Alain Besançon, autor powiedzenia „sztuka kłamstwa jest tak stara jak sama Rosja” (Besançon, 2015, s. 11), jest przekonany, że „proces nad rosyjską historią na trybunale historii będzie najważniejszym ze wszystkich podobnych” (Bezanson, 2007, s. 8). Naród ukraiński, który przetrwa, ocali istnienie swojego państwa i odzyska skradzioną historię, na tym procesie będzie świadkiem koronnym.

Zdaniem Lili Szewcowej, Rosja będzie musiała „zacząć liczyć swoją historię nie od tysiącletniej historii chrześcijaństwa i chrztu Rosji, ale od Andrieja Bogolubskiego, od XII wieku, – a to już zupełnie inna historia” (Tchernyshev, 2014.09.17). Część historyków w samej Rosji coraz częściej mówi o tym, że należy po nowemu spojrzeć na spuściznę, dokonać rewizji „klasycznego”, rosyjsko-imperialnego dyskursu o Rusi Kijowskiej (Tairova, 2022). Mówią oni o potrzebie rewizji podejść i przeformułowania terminologii, obalenia wielu mitów, m.in. o Nowogrodzie i Rusi Ładoskiej jako podstawach państwa kijowskiego itp., gdyż w naukowym dyskursie funkcjonują utrwalone z końca XVIII – początku XIX wieku pojęcia i podejścia do historii powielane nie tylko w samej Rosji, ale też w państwach zachodnich.

Należy odnotować, że pojedynczy rosyjscy działacze opozycyjni i publicyści podnoszą nawet kwestię konieczności zmiany nazwy państwa. Rosyjski publicysta Aleksandr Niewzorow przypuszcza, że konieczność zmiany nazwy Rosji będzie związana ze „smrodem reputacyjnym” (Nevzorov, 2022). Natomiast były deputowany Dumy Państwowej FR Ilja Ponomariow sądzi, że po przegranej wojnie nastąpi deimperializacja Rosji a wraz z nią i zmiana nazwy państwa (Tarasov, 2022.11.21). Warto zwrócić uwagę również na to, że zarówno uczestnicy antywojennych protestów w Rosji i poza jej granicami, jak Rosjanie walczący po stronie ukraińskiej w legionie „Wolna Rosja” na swoją flagę wybrali biało-niebiesko-białą (Forum Svobodnoy Rossii. 2022.03.07) odsyłającą do flagi Nowogrodu Wielkiego – centrum istniejącej w średniowieczu republiki, której struktura polityczna jest często postrzegana jako historyczna alternatywa dla systemu władzy w państwie moskiewskim.

Przed Ukrainą stoi nie mniej trudne od pokonania Rosji na polu walki zadanie, którym jest obalenie „wiedzy imperialnej”, „bitwa” o odzyskanie swojej historii i zakotwiczenie się na mentalnej mapie Zachodu jako odrębny od „rosyjskiego świata” byt kulturowo-cywilizacyjny. Zadanie to nie jest proste, ale konieczne dla realizacji europejskiego i euroatlantyckiego wyboru Ukrainy. Dlatego obiektywne badania i edukacja historyczna mogą stać się gwarantem suwerenności i niezależności państwa ukraińskiego. Konieczne jest wyjaśnienie Ukraińcom i światowej społeczności historycznego pochodzenia narodu ukraińskiego, tradycji państwowości, aby udowodnić, że Ukraina i Rosja to narodowo, społeczno-kulturowo i politycznie zupełnie różne państwa.

Warto odnotować, że rośnie świadomość konieczności rozprawienia się z rosyjskimi mitami historycznymi, które są podłożem „wojny o prawo do bycia i pozostania Rosją”. Jedną z takich inicjatyw jest zakrojony na szeroką skalę projekt badawczy z udziałem 90 naukowców, m.in. Timothy Snyder, Serhija Płochija, Ann Applebaum, Jarosława Hrycaka, pt. *Historia Ukrainy: inicjatywa globalna* (Interfax Ukraina, 2023.11.28). Zdaniem Dyrektora Instytutu Ukraińskiego na Uniwersytecie Harvarda Serhija Płochija, „Ten projekt daje wyjątkową okazję do współpracy z najlepszymi umysłami w tej dziedzinie, aby przybliżyć historię Ukrainy światu i przybliżyć historię świata Ukrainie”. Z kolei Jarosław Hrycak nie ma wątpliwości, że „[p]onowne przemyślenie historii Ukrainy w kontekście globalnym może być ważne dla zwycięstwa Ukrainy” (Interfax Ukraina, 2023.11.28).

Podsumowanie

W wojnie Rosji przeciwko Ukrainie przesądzającą rolę odgrywa historia. Dla władz Federacji Rosyjskiej „prawo do bycia i pozostania Rosją” oznacza utrwalenie „wiedzy imperialnej” i niedopuszczenie do suwerenności i podmiotowości Ukrainy, pozbawienie jej własnej historii i spuścizny, utrzymanie w strefie swoich wyłącznych wpływów. Władze Federacji Rosyjskiej traktują odmienną od rosyjskiej narrację historyczną, w której Ukraina odzyskuje swoją spuściznę, jako zagrożenie nie tylko dla bezpieczeństwa, ale też samego istnienia ich kraju. Ukraina, która zmierza na Zachód, zabierze ze sobą legitymizację rosyjskiej państwowości i spowoduje nieuniknione zmiany w samej Rosji. Dlatego w tej egzystencjalnej dla Rosji wojnie „o prawo do bycia i pozostania sobą” dąży ona do „ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii ukraińskiej” pozbawiając Ukraińców prawa do własnej historii, kultury, tożsamości, odrębności i niepodległości.

Bez odzyskania swojej historii Ukraina pozostanie przedmiotem stosunków międzynarodowych. Wojna przykuła uwagę świata do historii Ukrainy, co daje szansę na przywrócenie Ukrainie należnego jej miejsca na mentalnej mapie Europy i świata. Ważną rolę mogą w tym odegrać również środowiska akademickie i ośrodki opinotwórcze.

BIBLIOGRAFIA

- Akopov, P. (2022, 16 marca). *My budem srazhat'sya za pravo byt' i ostavat'sya Rossiyey*. <https://ria.ru/20220316/rossiya-1778549049.html>
- Akopov, P. (2022, 26 lutego). *Nastupleniye Rossii i novogo mira*. <https://www.discred.ru/2022/02/26/nastuplenie-rossii-i-novogo-mira/>.
- Applebaum, A. (2022). *Ukraine and the words that lead to mass murder*. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/06/ukraine-mass-murder-hate-speech-soviet/629629/>.
- BBC News. (2022, 12 kwietnia). *Denatsifitsirovat', vzyat' Kiyev, ostanovit' NATO – kak menyalis' tseli vtorzheniya v Ukrainu v zayavleniyakh rossiyskikh politikov i voyennykh. Russkaya sluzhba*. <https://www.bbc.com/russian/news-61073700>.
- Beauvois, D. (2014). *Po co światu Ukraina?* „Rzeczpospolita” (dodatek PlusMinus). 13–14 grudnia.
- Belsat. (2024, 22 stycznia). *Premier Słowacji: Ukraina musi oddać terytorium, żeby zakończyć wojnę*. <https://belsat.eu/pl/news/22-01-2024-premier-slowacji-ukraina-musi-oddac-terytorium-zeby-zakonczyt-wojne>.
- Besançon, A. (2004). Przedmowa do wydania francuskiego. W: M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy*. Kolegium Europy Wschodniej.
- Besançon, A. (2015). *Święta Rus'* (tłum. Ł. Maślanka). Warszawa.
- Bezanson, A. (2007). *Lykho stolittya: Pro komunizm, natsyzm ta unikal'nist' holokostu* (tłum. z fr. T. Marusyk). Kyiv.
- Brovchenko, S. (2021, 25 sierpnia). *Lavrov pozhalovalsya na „privatizatsiyu” Ukrainoy Dnya kreshcheniya Rusi*. Korrespondent.net. <https://korrespondent.net/world/russia/4390558-lavrov-pozhalovalsia-na-privatyzatsiyui-ukraynoi-dnia-krescheniya-rusy>.
- Carlson, T. (2024, 6 lutego). *Exclusive: Tucker Carlson Interviews Vladimir Putin*. Youtube.pl. <https://www.youtube.com/watch?v=fOCWBhuDdDo&t=7s>.
- Conrad, J. (1999). *W oczach Zachodu* (przeł. W. Tarnawski). Świat Książki.
- Drahomanov, M. P. (1970). Lysty na Naddnipyrians'ku Ukrainu. W: *Literaturno-publitsychni pratsi*. T. 1. Kyiv.
- Dugin, A. (2015). *Ukraina: moya voyna*. Geopoliticheskiy dnevnik. Moskva.
- Dzerkalo tyzhnya. (2021, 26 sierpnia). *Lavrov zvinuvatyv Ukrainu v privatyzatsiyi Dnya khreshchennya Rusi. Kuleba vidpoviv bil'sh diplomatichno*. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/ljavrov-zvinuvatyv-ukrajinu-v-privatizatsiji-dnja-khreshchennya-rusi-kuleba-vidpoviv-bilsh-diplomatichno.html>
- Forum Svobodnoy Rossii. (2022, 7 marca). *Rossiyskiy trikolor zapyatnan krov'yu*. <https://www.forumfreerussia.org/articles/2022-03-07/rossijskij-trikolor-zapyatnan-krovuyu>
- Grushevskiy, M. (1907). *Osvobozhdeniye Rossii i ukrainskiy vopros*. Sankt-Peterburg.
- Il'in, I. (2007). *O russkom natsionalizme*. Sbornik statey. Moskva: Rossiyskiy Fond Kul'tury.
- Interfax Ukraina. (2023, 28 listopada). *Snaider, Plokhii, Hrytsak ta Pinchuk zapustyly novyi projekt pro ukrainsku istoriiu*. <https://interfax.com.ua/news/press-release/950739.html>.
- Kalb, M. (2017). *Imperialna gra. Putin, Ukraina i nowa zimna wojna*. Przekł. S. Baarnowski, Kraków: Vis-a-vis.
- Kappeler, A. (2018). *Nerivni braty: ukrajintsi ta rosiyany vid seredn'ovichehya do suchasnosti*. Chernivtsi.
- Keenan, E. (1994). *On Certain Mythical Beliefs and Russian Behaviours*. W: *The Legacy of History in Russia and the New States of Eurasia*. T. 1, Armonk, NY: M.E. Sharpe, s. 19–40.
- Kinan, E. (2001). *Rosiys'ki istorychni mify*. Kyiv: Krytyka.

- Kizilova, S. (2022, 7 września). *Rosiya napala na Ukrainu, aby ne bulo viyny – nove „poyasnennya” Lavrova. „Ukrayins’ka pravda”*. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/7/7329229/>.
- Krnjevic-Miskovic, D. (2022, 3 czerwca). *Henry Kissinger and Ending the Conflict Over Ukraine*. The National Interest. <https://nationalinterest.org/feature/henry-kissinger-and-ending-conflict-over-ukraine-202774>.
- Lawton, L. (1935). *The Ukrainian Question*. London.
- Lawton, L. (1939). *Ukraina: Europe’s Greatest Problem*. Reprinted from East Europe and Contemporary Russia, Vol. 3. No. 1. Spring. London.
- Lebedeva, O. (2022, 4 kwietnia). *Merkel’ schitayet pravil’nym otkaz prinyat’ Ukrainu v NATO*. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/ru/merkel-schitayet-pravilnym-otkaz-prinjat-ukrainu-v-nato-v-2008-godu/a-61353702>.
- Miller, A. (2013). *Ukrainskiy vopros v Rossiyskoy imperii*. Laurus.
- Nastoyashcheye vremya. (2021, 16 lipca). *Stat’ya Putina "Ob istoricheskoy edinstve russkikh i ukrainsev" stala obyazatel’noy dlya izucheniya v rossiyskoy armii*. <https://www.currenttime.tv/a/statya-putina-stala-obyazatelnoy-dlya-izucheniya-v-armii/31361220.html>.
- Nevzorov A. (2022). "Reputatsionnaya von’, nazvaniye Rossii pridetsya menyat’": publitsist Nevzorov vystupil s zhestkim vyskazyvaniyem. Glavred. <https://glavred.info/world/reputatsionnaya-von-nazvanie-rossii-prividetsya-menyat-publicist-nevzorov-vystupil-s-zhestkim-vystupleniem-10350875.html>.
- Pacula, P. (2022, 25 sierpnia). *Timothy Snyder: W kwestii wojny w Ukrainie Europejczycy są ślepi*. OKO.press. <https://oko.press/timothy-snyder-w-kwestii-wojny-na-ukrainie-europejczycy-sa-slepi-relacja-oko-press>.
- Pakhalyuk, K. A. (2018). Istoricheskoye proshloye kak osnovaniye rossiyskoy politii. Na primere vystupleniy Vladimira Putina v 2012–2018 gg. „Politiya”, № 4(91), s. 6-31. DOI: 10.30570/2018-5089-2018-91-4-6-31.
- Plokhii, S. (2017). Pokhodzhennya slov’yans’kykh natsiy. Domoderni identychnosti v Ukraini, Rosiyi ta Biorusi. Kyiv. Krytyka.
- Plokhii, S. (2020). *Magistra Vitae. „Dukh i litera”*. Kyiv.
- Plokhii, S. (2019). *Kwestia rosyjska. Jak budowano naród i imperium*. Przeł. Ł. Witczak. Znak Horyzont. Kraków.
- Polskie Radio24 (2024, 24 lutego). *Rosja nigdy się nie zmieni. Joseph Conrad pisał o tym sto lat temu*. <https://polskieradio24.pl/39/156/Artykul/2912748,Rosja-nigdy-sie-nie-zmieni-Joseph-Conrad-pisal-o-tym-sto-lat-temu?fbclid=IwAR248gp471-IpPHMmRLKIokvGgZ8PKye06fLKsVyk9xQi0SROZlerIyaYZ8>
- Polskie Radio24. (2023, 30 sierpnia). *Orban znów szokuje swoją prorosyjską postawą. Chce porozumienia z Kremlem i odrzuca członkostwo Ukrainy w NATO*. <https://polskieradio24.pl/5/1223/artykul/3232702,orban-znow-szokuje-swoja-prorosyjska-postawa-chce-porozumienia-z-kremlem-i-odrzuca-czlonkostwo-ukrainy-w-nato>.
- Prezydent RF (2022, 22 października). *Zasedaniye Mezhdunarodnogo diskussionnogo kluba «Valday»*. <http://kremlin.ru/events/president/news/69695>.
- Prezydent Ukrainy. (2021, 24 sierpnia). *Ukaz Prezydenta Ukrainy №423/2021 Pro Den’ Ukrainy’koyi Derzhavnosti*. <https://www.president.gov.ua/documents/4232021-39917>.
- Prezydent Ukrainy. (2021). *Prezydent: My – spadkoyemtsi derzhavnosti, yaka isnuvala ponad tysyachu rokiv tomu, i my pochynayemo vidznachaty Den’ Ukrainy’koyi Derzhavnosti*. <https://www.president.gov.ua/news/prezident-mi-spadkoyemci-derzhavnosti-yaka-isnuvala-ponad-ti-70329>.
- Pritsak, O. (1973). *Kievan Rus’ is not identical with Russia!*. *Slavic Review: American Quarterly of Soviet and East European Studies*.
- Putin, V. (2012). *Rossiya: natsional’nyy vopros*. Nezavisimaya gazeta. https://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html

- Putin, V. (2022a). *Putin ob'yavil o nachale voyennoy operatsii na Ukraine*. TASS <https://tass.ru/politika/13825671>
- Putin, V. (2022b). *Putin ugrozhayet, chto esli Ukraina „prodolzhit v tom zhe dukhe”, to poteryayet gosudarstvennost'*. Ukrayins'ka pravda. <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/03/5/7328496/>
- Putin, V. (2022c). *Putin zayavil, chto Ukrainu sozdal Lenin*. Korrespondent. <https://korrespondent.net/world/4449697-putyn-zaiavyl-chto-ukraynu-sozdal-lenyn>
- Radio Free Europe. (2022, 1 kwietnia). *French Actor Depardieu, Who Received Russian Citizenship From Putin, Criticizes Him For Ukraine War*. <https://www.rferl.org/a/depardieu-criticizes-putin-war/31781711.html>.
- Radio Svoboda (2022, 3 kwietnia). *Zelens'kyy zaproshuye Merkel' i Sarkozi vidvidaty Buchu i «pobachyty, do choho pryzvela polityka postupok Rosiyi»*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskiy-zaproshennia-merkel-sarkozi-bucha/31783898.html>.
- Riabczuk, M. (2022). *Czternasta od końca. Opowieści o współczesnej Ukrainie* (przekł. K. Kotyńska, A. Saweneć, J. Ciepłńska i in). Znak.
- Rohrbach, P. (1916). *Weltpolitisches Wanderbuch 1897–1915*. Königstein u. Leipzig.
- Rose, M. (2022, 10 lutego). *In Moscow, Macron found a different, tougher Putin*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/moscow-macron-found-different-tougher-putin-2022-02-10/2022-02-10/>.
- RP.pl. (2022, 3 października). *Musk ma plan zakończenia wojny, chce oddać Krym Rosji. Jest odpowiedź Zelenskiego*. Rzeczpospolita.pl. <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37174341-musk-ma-plan-zakonczenia-wojny-miliarder-chce-oddac-krym-rosji>.
- Shlegel', K. (2017). *Ukrainskiy vyzov. Otkrytiye evropeyskoy strany*. Dukh i litera.
- Sholts, O. (2022, 22 sierpnia). *«Nikoły ne bulo zahrozoyu». Shol'ts pered vinyoyu zayavyv Putinu, shcho Ukrayina ne vstupyv' v NATO v nayblyzhchyykh 30 rokiv*. New Voice. <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/sholc-zapevnyav-putina-shcho-ukrajina-ne-vstupit-v-nato-protyagom-30-rokiv-ostanni-novini-50264731.html>
- Slovo i Dilo. (2021, 24 sierpnia). *30 rokiv Nezalezhnosti: yak zminyvalosya stavlennya ukrayintsiv do chlenstva v NATO*. <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/24/infografika/suspilstvo/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyvalosya-stavlennya-ukrayincziv-chlenstva-nato>.
- Snyder, T. (2019). *Droga do niewolności. Rosja, Europa, Ameryka* (przekł. B. Pietrzyk). Znak Horyzont.
- Snyder, T. (2022, 28 kwietnia). *The War in Ukraine Is a Colonial War*. The New Yorker. https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war?fbclid=IwAR0GZJBP-sCG2rY6bVbVP2k_4qDsFdgUWPj9BopCo4cP46mMkcP_vYlsrc4U
- Snyder, T. (2022a). *Eto ochen' pokazatel'no. Pochemu ya dumal o Khersone, kogda uznal, chto RF vvela protiv menya sanktsii*, NV.ua. <https://nv.ua/opinion/nastoyashchee-prestuplenie-rossii-snyder-o-tom-kak-russkie-ubivayut-kulturu-poslednie-novosti-50284125.html>.
- Snyder, T. (2022b). *The Making of Modern Ukraine*. https://www.youtube.com/playlist?list=PLh9mgdi4rNewfxO7LhBoz_1Mx1MaO6sw_
- Surkov, V. (2020, 26 lutego). *Surkov: mne interesno deystvovat' protiv real'nosti*. Aktual'nyye komentarii. <https://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-protiv-realnosti-2002260855.html>
- Tairova, T. (2022). "TU" Tat'yana Tairova, Igor' Danilevskiy. Kiyevskaya Rus' – v poiskakh novogo diskursa, <https://www.youtube.com/watch?v=ZhJJ046CheE>
- Tarasov, A. (2022, 21 listopada). *«RF budet nazyvvat'sya inache». Kak sozdayetsya al'ternativa rezhimu Putina i o chem dumayut elity v Rossii — interv'y u s Il'yey Ponomarevym*. NV. <https://nv.ua/world/countries/siloviki-v-rf-mogut-organizovat-napadenie-na-putina-kak-obedinyaetsya-rossiyskaya-oppoziciya-ponomarev-50285323.html>

- TASS. (2016, 16 czerwca). *Sarkozi schitayet oshibkoy ideyu integratsii Ukrainy v NATO*. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3368665>.
- TASS. (2022, 9 grudnia). *Ekspert schitayet, chto Ukraina dolzhna otkazat'sya ot vstupleniya v NATO i pretenziy na Krym*. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/16555609>.
- Tchernyshev, R. (2014, 17 września). *Liliya Shevtsova: Putin ishchet novyye sposoby udusheniya Ukrainy*. http://news.liga.net/interview/politics/3329055-liliya_shevtsova_putin_ishchet_novye_sposoby_udusheniya_ukrainy_.htm.
- The Telegraph. (2022, 23 maja). *Henry Kissinger: Ukraine must give Russia territory*. <https://www.telegraph.co.uk/business/2022/05/23/henry-kissinger-warns-against-defeat-russia-western-unity-sanctions/>.
- The Washington Post. (2022, 27 maja). *Biden assails Putin for trying to 'wipe out' Ukrainian culture and identity*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/27/russia-ukraine-war-news-live-updates/#link-VN3PN6K3GBHHTGHGTFDFCDH7Q>
- Thompson, E. (2015). Slavic but not Russian: invisible and mute. *Porównania*, 16(XVI), 9–18. <https://doi.org/10.14746/p.2015.16.10857>
- Thompson, E. (2022, 22 marca). *To może być początek końca Federacji Rosyjskiej*. „Teologia Polityczna”. <https://teologiapolityczna.pl/ewa-thompson-koniecfr>.
- Thompson, E. (2023, 27 marca). *Jeżeli Ukraina nie wygra, Europa Zachodnia odbuduje stonunki z Rosją, zaś Polska zostanie ukarana*. *Wszystko Co Najważniejsze*. <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/prof-ewa-thompson-jezeli-ukraina-nie-wygra/>.
- Tregub, G. (2019, 14 grudnia). *Karl Shlegel': «S'ohodni my v protsesi dekolonizatsiyi tykh krayin, yaki nalezhaly do Radyans'koho Soyuzu»*. *Tyzhden*. <https://tyzhden.ua/karl-shlegel-sohodni-my-v-protsesi-dekolonizatsii-tykh-krain-iaki-nalezhaly-do-radianskoho-soyuzu/>.
- Ukaz Prezidenta RF ot 15.05.2009 N 549 (red. ot 08.09.2010) "O Komissii pri Prezidente Rossiyskoy Federatsii po protivodeystviyu popytkam fal'sifikatsii istorii v ushcherb interesam Rossii".
- Ukrayins'ka pravda (2018, 26 listopada). *Liliya Shevtsova: Putin znayet, chto ego vremya ukhodit. I eto ego posledniy srok*. *Ukrayins'ka pravda*. <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2018/11/26/7199387/>
- Ukrayins'ka pravda. (2022, 1 sierpnia). *Tramp zayavil, chto vo izbezhaniye voyny Ukraina dolzhna byla otkazat'sya ot Kryma i NATO*. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/1/7361436/>.
- UNIAN. (2008, 18 kwietnia). *Vystupleniye Vladimira Putina na sammite NATO*. <https://www.unian.net/politics/110868-vyistuplenie-vladimira-putina-na-sammite-nato-buharest-4-aprelya-2008-goda.html>.
- Vernads'kyy, V. (2011). *Ukrainskiy vopros i russkoe obshchestvo*. W: *Vybrani pratsi akademika V. I. Vernads'koho*, t.1. Volodymyr Ivanovych Vernads'kyy i Ukrayina, kn. 2.
- Vtsiom Novosti. (2022, 29 grudnia). *Desyat' mesyatsev SVO: otsenka rezul'tatov*. <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/desjat-mesjacev-svo-ocenka-rezultatov>.
- Vystupleniye na Parade Pobedy. (2019). <https://kremlin.ru/events/president/news/60490>
- Zabuzhko, O. (2022). *Naydovsha podorozh*. Wydawnictwo dim Komora.